

AHMED HÂLİD TEVFİK'İN ÜTOPYA ADLI ROMANINDA MISIR TOPLUMSAL HAYATININ DİSTOPIK YORUMU

Asiye Çelenlioğlu

Öğretim Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü,
acelenlioglu@fsm.edu.tr • <https://orcid.org/0000-0003-3197-592X>

Article Types / Makale Türü

Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi

03/05/2021

Accepted / Kabul Tarihi

26/08/2021

<https://doi.org/10.26791/sarkiat.932151>

AHMED HÂLİD TEVFIK'İN ÜTOPYA ADLI ROMANINDA MISIR TOPLUMSAL HAYATININ DİSTOPIK YORUMU

ÖZ

21. yüzyılda teknolojiden mimariye tüm alanı besleyerek başat hale gelen yaratıcılık edebiyatı da içine alarak, ütopyik roman tarzından sonra distopik eserlerin de toplumsal hayatı sorunsallaştırmasına fırsat tanımıştır. Üretildiği dönemden hareketle gelecek tasarımına girişen söz konusu türler fon işlevi gördüğü 'şimdi'ye ironi yaparak hedeflediği farkındalığı yaratmayı başarır. Ahmed Halid Tevfik'in 2008 yılında okuyucuyla buluşan "Ütopya" adlı romanı Mısır tarihinde özgürlük mücadelesiyle at başı giden ekonomik sorunların devamı halinde gelinecek nokta ve küreselleşmeyle birlikte yaşanan kent-sel dönüşümün neden olduğu tabakalaşma etrafında kurgulanmıştır. Bu sebeple Mısır'ın biriken sorunlarının Tevfik'in gelecek kurgusuna zemin oluşturduğu iddia edilmektedir. Roman-da iki ayrı sosyal sınıfın ayrışmasından doğan sorunlar anlatılmış ve din ile birlikte örfi gele-
nekten uzaklaşan bu sınıflardaki suç oranları istatistiksel olarak açıklanmıştır. Kaleme alındığı dönemdeki sosyal ve siyasi gündeme yaptığı göndermelerle sosyoloji temelli etüd çalışması görünümü kazanan roman bu perspektiften değerlendirilmiş, içeriğindeki bulgular alan terminolojisi ile ilişkilendirilerek ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Hâlid Tevfik, Mısır, Edebiyat, Roman, Distopya.

A DYSTOPIC INTERPRETATION OF THE SOCIAL LIFE OF EGYPT IN THE NOVEL OF AHMAD KHALED TAWFIK'S NOVEL UTOPIA

ABSTRACT

Creativity, which became prominent by supporting all areas from technology to architecture in 21st century, embraced literature too, thus enabling dystopic novels to criticize social life too, similar to utopic ones. This literary genre, influenced by its period, makes irony in the present and tries to create an awareness among public. Ahmad Khaled Tawfik's novel "Utopia" is fictionalised around the state where things can be if the economical problems which go abreast with Egypt's struggle for freedom proceed and so do class conflicts caused by urbanization and globalization. Therefore, it can be claimed that hoarded political and social problems in Egypt provided a basis for Tawfik's future fictionalization. In the novel, problems caused by social differentiation in two isolated social classes are described separately and crime rates in these classes, which are estranged from religious and traditional values, are occasionally stated statistically. This novel, which can also be evaluated as a sociological research with its references to social and political agenda of its time, is analyzed through a sociological perspective. The findings included are expressed through social terminology as well.

Keywords: Ahmad Khaled Tawfik, Egypt, Literature, Novel, Distopia.

GİRİŞ

İlk defa Thomas More (1535)'un eşitlik adalet ve istikrar temelli ideal toplum kurgusuna ad olan (1516) "ütopya" kelimesi Yunanca olumsuzlaştırıcı "u" ön ekiyle yer anlamına gelen "topos" kelimesinin birleşiminden oluşmuş, More kelimeyi 'olmayan yer' anlamında kullanmıştır. Eserinde başka bir zamandan gelen ziyaretçinin daha üstün bir uygarlıkla karşılaşmasından doğan şaşkınlığını konu ederek kendi toplumunu sivri bir dille eleştirir. Ütopyanın bu eleştirel yanı zamanla karşı ütopya ya da distopya olarak adlandırılan bir türün doğmasına zemin hazırlamıştır.¹ Ütopya geleceği tasarlarırken üretildiği dönemle ilgili sorunlardan hareket ettiği gibi distopya da devam ettiği takdirde gidişatın yol açacağı sorunlar hakkında okuyucuyu uyarır.

Modern dünyada teknolojiyle kuşatılan insanın yalnızlığını ve rejimlerin totaliterizme evrilmesinin aracı olan gözetim mekanizmalarını eleştiri odağına yerleştiren distopik romanlar, hegemonya, kimlik kaybı, sınıfsal tabakalaşma, cinselliğin yok edilmesi etrafında kurgulanmıştır.² Sovyetlere açıkça saldıran Yevgeni Zomyatin'in "Biz" i (1920) Aldous Huxley'in kapitalizmin tüketim olgusuna saldıran "Cesur Yeni Dünya"-sı (1932) ve George Orwell'in totalitaryanizmi eleştiren "1984" (1949) adlı romanları söz konusu türün ilk örnekleridir.³

Hidiv İsmail'in (1863-1879) müsrif harcamalarını konu edinen el- Müveylîhî (1858-1930)'nin "Fetret mine'z-Zemen" adıyla yayınladığı roman sanatının habercisi ilk ürünlerden itibaren eleştiri, Modern Mısır Edebiyatında her dönem kendine yer bulmuştur. Özellikle totaliter rejimlerde eleştiriye kılıf olan roman sanatının toplumsal direnişi sağlama ve sürdürmedeki rolü Mısır Baharı başta olmak üzere tarihi seyrinde oldukça etkilidir.⁴

Mısır'ın 1798 yılında Napolyon Bonapart (1821) tarafından istilasıyla başlayan Batılılaşma süreci yeni edebi formlarla tanışmasını sağlarken İngiltere vesayetinden kurtulma mücadelesi Milli Edebiyat kavramının oluşmasında etkili olmuştur.⁵ 1952 Hür Subaylar Devrimine kadar ülkenin çalkantılı siyasetinde satır başlarını oluşturan 1919 ve 1936 devrimleri, sürecin neden olduğu ekonomik ve toplumsal problemler dönemin başat akımı olan gerçekçi romanlarda ana sorunsalı oluşturur. 1952 devrimiyle yerel yöneticilerine kavuşan Mısır'da sosyal ve siyasi alanda yapılan bir dizi reform geleceğe dair iyi ümitlerin beslenmesine neden olsa da Abdunnâsır'ın ilerleyen dönemde takındığı gayri demokratik tutum, Enver Sedat'ın benimseydiği liberal ekonominin sonuçları⁶ ve Mübarek'in askerle güç birliği içinde ülkeyi demir yumrukla yönetmesi⁷ romana biçilen eleştirel rolün gittikçe güçlenmesine neden olmuştur.

Edebi süreçte toplumsal gündemin romanlardaki başat sorunsalı belirlemesi yanında yazın türlerinin de sosyal ve siyasi gündeme içkin olarak şekillendiği görülür. 21. yüzyılın postmodern anlayışında çizgileri yumuşayan roman, teknolojiyle kuşatılan insanı sorunsallaştıran distopik tarzıyla karşımıza çıkmıştır. Mısır

1 - Tülay Akkoyun, *Ütopya/Distopya*, (Ankara: Kurgu Kültür Merkezi Yayınları, 2016), 19.

2 - Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Akkoyun, *Ütopya/Distopya*, 18-20.

3 - Gürdal Ülger, "Ütopyadan Distopyaya", *Distopya: Hayal İle Gerçek Arasında*, Ed. Gürdal Ülger, (İstanbul: Aya Yayınları, 2018), 9.

4 - Modern Mısır edebiyatında toplumsal eleştiri alanında ön çıkan yazarlar ve eserleri şu şekilde sıralanabilir: Necîp Mahfûz'un romanları başta olmak üzere Abdurrahmân eş-Şarkâvî (1920-1987); *el-Ard (Toprak, 1954)*, *eş-Şevâriu 'l-Halfiyye (Arka Sokaklar, 1958)*, *Kulûb Hâliye (Boş Kalpler, 1956)*, *el-Fellâh (Çiftçi, 1967)*, Alâ el-Asvânî; *İmaretu Yakupyan (Yakupyan Aprmanı, 2002)*, *Nadî s-Seyyarati (Otomobil Kulübü, 2013)*, *Cumhûriyye Keenne (Sahte Cumhuriyet, 2018)*, Sunullah İbrâhîm; *el-Lecne (Komisyon, 1981)*, *Şeref (Şeref, 1997)*, Latîfe Zeyyât; *al-Bâbu'l-Meftuh (Açık Kapı, 1960)*, İzzeddin Şükrî Feşîr; *Bâbu'l-Hurûc (Çıkış Kapısı, 2012)*, Besme Abdulazîz ; *et-Tâbûr (Kuyruk, 2013)*.

5 - Bu anlamda Ahmed Dayf şöyle demektedir: "İçinde yaşadığımız asrın fikrî hareketlerini toplumsal durumunu temsil edecek edebiyata ihtiyacımız var. Tarlada çiftçiyi, dükkânında taciri, sarayında emiri, kitaplar ve öğrencileri arasında âlimi temsil edebilecek bir edebiyata... Yani edebiyatta kendi karakterlerimiz olsun istiyoruz. Bütün istediğimiz Mısır Arap edebiyatımız olsun. Konusu Mısır'ı işleyen, dili ve üslubu Arapça olan..." Bkz. Ahmed İbrâhîm el-Hekâri, *Nakdu'r-Rivaye fi'l-Edebi'l-Arabiyyi'l-Hadis fi Mısır*, (Kahire: Ayn li'd-Dirasat ve'l-Buhusu'l-İnsânî ve'l-İctimaî, 1993), 130.

6 - Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008).

7 - Bu konuda bkz. Edip Asar Bekaroğlu & Veysel Kurt, "Mısır'da Otoriter Rejimin Sürekliliği ve Ordu: 'Arap Baharı' ve Sonrası Sürecin Analizi", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*,2/2(2015):1-36.

Edebiyatında totaliteryalizm eleştirisine soyunan Besme Abdulazîz'in "*Kuyruk*" adlı romanı ve tabakalaşma sorunsalı etrafında şekillenen Halid Tefvîk'in "*Ütopya*" sı bu türün örneklerini oluşturur. Söz konusu romanlar mevcut durumun değişmemesi halinde Mısır'da yaşanabileceklere işaret ederken abartı gibi görülen olayların zamanla vuku bulması distopik tarzın eleştiri gücünü desteklemektedir. Bu anlamda Mısır'ın siyasi ve sosyal geçmişinde biriktirdiği sorunlar Hâlid Tefvîk'in gelecek tasarımına temel teşkil etmiştir.

1. MISIR'IN 21. YÜZYILA UZANAN SİYASİ VE EKONOMİK YAPILANMASI

1952 yılında gerçekleşen Hür Subaylar Devrimi'yle yönetimi ele geçiren asker, ekonomik alanda güçlenerek iktidarın daimi paydaşı haline gelmiştir.⁸ Enver Sedat döneminde liberal ekonominin kaymağını yiyerek zenginleşen tabakanın karşısında⁹ halkın büyük çoğunluğunu oluşturan çiftçinin ve küçük esnafın açlık seviyesinde fakirliği, rant ekonomisiyle beslenen diktatör rejimlerin gayrı demokratik tutumu 21.yüzyılda Mısır'ın siyasi görüntüsünü oluşturur. İktidar ve asker arasındaki kimi zaman açık kimi zaman kapalı ittifak halkın ayaklanmasına engel olurken, rejime karşı organize olabilme imkânı tanıyan teknoloji iktidarın gücüne karşı koyamamıştır.¹⁰

Sedat döneminde "İftitah" denilen liberal ekonomi girişimi, Mısır'ı Mübarek döneminde IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlara bağımlı hale getirmiş, ödenemeyen kredi faizi borçları Mısır ekonomisine büyük zararlar vermiştir. Mısır Baharı öncesi nüfusun %20'si yoksulluk sınırının altında yaşarken %90'ını gençlerin oluşturduğu işsizlerin oranı resmi rakamlara göre %10'dan fazla olup enflasyon %10'ların üzerinde seyretmiştir.¹¹

Söz konusu roman; Mübarek dönemindeki yaygın işsizlik, yoksulluk, sosyal güvenlik ve temel hizmetlerdeki eksiklikler, diktatörlük çevresinde konumlanmış çıkarıcı iş adamları ve sisteme bağlı devlet seçkinlerinin ülkeyi sömürmesi¹² temelinden hareketle meydana gelecek tabakalaşma ve kentsel ayrışma üzerine kurgulanmıştır.

2. ÜTOPYA

Ahmed Hâlid Tefvîk' in 2008 yılında kaleme aldığı Ütopya romanı, orta tabakanın erimesiyle zengin daha zengin fakirin daha fakir olduğu Mısır sosyal hayatında, 2023 yılında görünürlüğü artan tabakalaşma sorunsalını ele alır. Distopik bir roman olmasına rağmen yazar eserine, fakir halktan izole olmak için yüksek duvarların ardına çekilen zengin yurduna verdiği "Ütopya" adını koymuştur. Romanda fakir halkın yaşadığı topraklara Ardu'l-Ağyâr (Yahudi Olmayanların Ülkesi) adını veren yazar bununla Ütopya halkının İslamî değerleri yitirdiğine işaret ederek onalara Yahudi kimliği izafe eder.

Her şeye sahip olmanın getirdiği bıkınlıktan kurtulmak için macera peşinde koşan Ütopya gençliği, fakir halkın arasına sızıp onlardan birini avladıktan sonra kestiği uzuvla geri dönmeyi eğlence haline getirmiştir. Yazar, bu maceraya kalkışan Ütopyalı gencin ülkesini betimlediği cümlelerle başladığı romanına, fakirler yurdunda fark edilip linç edilmesine engel olan Cabir'in kendi dünyasını hikâyeye ettiği akışla devam etmektedir. Avcı ve av başlıklarıyla isimlendirilen bölümlerde ben diliyle (kahraman bakış açısıyla) hikâyeye edilen olaylar 2023 Mısır'ında geçer. Fasih Arapçayla kaleme alınan roman 192 sayfadan oluşmaktadır.¹³

8 - Muhammed Behçet, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Mısır Siyasi Tarihi Üzerinden Arap Baharı'nın İncelenmesi", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 1 (2019): 303-321.

9 - Örneğin ülkedeki en büyük tekstil şirketi Hüsnü Mübarek'in oğlu Cemal Mübarek'e aittir. Bkz. İbrahim Tıgılı, *Mısır'daki Sosyal Hareketler: Kifaye Hareketi ve Müslüman Kardeşler*, (İstanbul: Dünya Bülteni Araştırmaları Masası, 2011), 11.

10 - Bu konuda bkz. Bekaroğlu & Kurt, "Mısır'da Otoriter Rejimin Sürekliliği ve Ordu: 'Arap Baharı' ve Sonrası Sürecin Analizi", 1-36.

11 - Harun Öztürkler, "Mısır Ekonomisinin Genel Özellikleri", *Ortadoğu Analiz*, 4/38 (2012): 51-58; Miriam Abouzahr, *Egyptian Social Services*, Senior's Thesis, (Eastern Michigan University, Michigan, 2006).

12 - Bu konu hakkında daha fazla bilgi için bkz. Behçet, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Siyasi Tarihi Üzerinden Arap Baharı'nın İncelenmesi", 303-321.

13 - Ahmed Hâlid Tefvîk, *Ütopya*, (Kahire: Daru'l-Mîrît, 2008).

3. TABAKALAŞMA OLGUSU

Genel olarak küresel şehirlerde yaşanan alt sınıfların sokakta varlığı görünürleştikçe varsılların içe kapanma eğilimi, ekonomik nedenlerle zengin ve fakir arasındaki makasın iyice açıldığı güneyin şehirlerinde, mülksüzlerin sosyal tehlikelerinden korunmak için kendi dışlayıcı (izole) alanlarına çekilmesi şeklinde tezahür etmiştir. Açık kapı siyaseti sırasında varlıklı kesimin çarşı bölgesini terk ederek el-Mühendisyyen ve ve Nasr gibi yeni oluşan yerleşim birimlerine taşınması bunun örneğidir.

Ananya Roy ve Nezar el- Sayyad bu yeni mekânsal kutuplaşmayı “ortaçağ” analitik aracıyla açıklar. Onlara göre kentli elit, surlarla çevrili güvenli bölgelerde yaşamaktadır.

“Literatürde yer bulan “edge city” aynı zamanda varsılların duvar arkasına aldıkları yaşam alanlarında sosyalleşme mekanları, spor-rekreasyon, çalışma, konut alanlarının bir bütün olarak bulunması ve kentten gittikçe bağımsızlaşmalarıdır.”¹⁴

Toplumsal eşitsizliklerin üretim ve yeniden üretim süreci olarak tanımlanan tabakalaşma içinde sınıfsal farklılaşma, üretim araçlarına sahip olan ve bunları kontrol edenlerin, üretilen artık değeri tekelleştirme eğilimi sonucu oluşmaktadır. Günümüzde; kapitalizmin yükselişiyle varlığını sürdürebilmek için emeğini nisbî ücretle fabrika sahiplerine satan işçinin zamanla alım gücünü yitirerek fakirleşmeye devam etmesine karşılık artan mal varlığıyla kendi yaşam alanına çekilen zengin halktan hareketle yazar romanına Ütopya adını vermiştir.¹⁵ Kuzey sahilinde refah içinde yaşayan halkla surların dışında konumlanmış, onlara hizmetle mükellef kesimin hayat mücadelesi farklı zeminden beslenen benzerlikleri, ekonomik çöküşle sonsuz refahın toplumsal zeminde yarattığı buhran romanın içeriğinde sosyoloji ders okumaları görünümündedir.

“Ütopya.... Zenginlerin kendilerini dışarıdaki öfkeli fakirlik denizinden korumak için kuzey sahilinde oluşturduğu içinde arzu ettikleri her şeyin bulunduğu münzevi bir koloni. Sana bunun ne anlama geldiğini söyleyebilirim.... Devasa kapılar...Elektirikli teller... Çalışanların çoğunu emekli Marinezlerin oluşturduğu Saveco şirketinin muhafız devriyeleri...”¹⁶

Romanda tabakalaşmanın getirdiği sorunlar; birbirinden tamamen izole olmuş her iki kesim için ayrı ayrı betimlenmiş, dini ve örfî değerlerden arınmış iki toplumda suç unsurları bazen istatistikî değerlerle ifade edilmiştir. Yazar, siyasî bir eğilimi gündem etmeksizin orta tabakanın toplumsal alanda önemine vurgu yaparken izole olmuş iki toplum örneğini belirginleştirerek birbirinden güvenli sitelerle ayırmış günümüz kentsel yaşam tarzına işaret etmektedir. Kentsel dönüşüm alanlarında mahalle yaşam hakkını gözetmeksizin rant odaklı inşa edilen rezidanslarla onlara komşu gecekondulu mahalleleri ve her iki gurubun alt kültür yapılanmaları toplumsal dışlanmayı beraberinde getirirken distopik romanların gelecek kurgusuyla bugüne ayna tutan rolü oldukça belirgindir. Her toplum yaşamsal koşullarıyla kendi vicdanını her defasında yeniden inşa ederken dini değerleri yorumlama ve uygulama şekli de vicdanının tasarrufunda şekillenmiştir.

4. TABAKALAŞMA OLGUSU

4.1. SOSYAL HAYAT: ÜTOPIYA ÖRNEĞİ

Yazar “Avcı” başlıklı birinci bölümde; Ütopyalı gencin toplumsal hayatı betimleyen cümlelerine yer vermiş, manevi çöküşü bütün çıplaklığıyla okuyucuya yansıtmıştır:

“Saçımın meşhur Mohikan tarzı tıraş edildiğinden emin olmak istiyorum. Yanlar kel ve ortada yabani horoz tarzı bir tutam saç... Göğüs birkaç gösterişli kolye dışında çıplak... Vudu büyüü kafatası ve simgeleri...Şeytana tapmıyorum... Aslında hiçbir varlığa inanmıyorum fakat bunlar göğsümü çekici kılyor.

14 - Betül Duman, *Kentsel Yenileşme ve Kentsel Dönüşüm*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2010).

15 - Murat İnce, “Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19/1 (2017): 294-319.

16 - Tefvik, *Ütopya*, 20.

Tuhaf dövmeler... Kızlar bunlara bayılıyor... Daha erkeksi gösterecek şekilde tasarlanmış baldırları ortaya çıkaran kısa pantolon ve yalın ayaklar, ama bugün değil...Burnuma ve kaşıma yeni bir hızma takıyorum. Dilime takmayacağım bugün. Sonra sabırla dişlerimi boyuyorum... Köpek dişleri kırmızı, kesici dişler sarı... Azı dişleri ise mavi... (...) Beyaz renkli lens kullanıyorum. Ölü gibi gözlerle bakmak kızları çok etkiliyor... Alnımdaki yapay yaranın açık olduğundan emin olmalıyım. Kenarının kanlı görünmesini sağlıyorum. Yara da çok ilgi uyandırıyor.”¹⁷

Alışveriş merkezleri, saraylar, bahçeler arasında sorunsuz yaşam süren, her şeye sahip olmanın sıkıcılığını gidermek için sınırları zorlayan gençler, dini ve ahlaki duygulardan tamamen arınmıştır. Roman, ayrılmış alanlarda kendi iç döngülerine kapılmış bireylerin katmerleşen yalıtılmışlığıyla oluşan tabakalaşmanın sonuçlarını her iki taraf için de betimlemektedir. Anne babaya isimleriyle hitap eden, uyuşturucu kullanan ve cinselliği alenen yaşayan gençler; ticari faaliyetlerin kalbi olan ve hizmet sektöründe fakir halkın çalıştığı varsıl alanda, amaçsız hayatlarına devam ederken sahip olduklarını kaybetme korkusuyla vicdanlarını uyutmak için bedenlerini uyuşturmaya devam ederler:

“Bu yapay cennette yapabileceğin ne var? Uyursun, uyuşturucu alırsın. Nefesin daralınca kadar yer sonra yeniden yemenin zevkine varabilmek için kusarsın. Sevişirsin.”¹⁸

“Bu duruma gelmemize neden olan toplumsal bir problem var fakat bu devam etmeli. Sorunu ortadan kaldırmaya çalışmak her şeyi kaybetme riskini göze almayı gerektirir.”¹⁹

4.2. SOSYAL HAYAT: “YAHUDİ OLMAYANLARIN ÜLKESİ”

“Şimdi Yahudi olmayanların topraklarına giriyoruz. Surların arkasına çekilip uzun zaman önce terk ettiğimiz diğer aleme...”²⁰

Ütopyalı genç, kız arkadaşı Germinalle birlikte avlanmak için fakirler diyarına girdiğinde onları linç edilmekten koruyan Cabir'in dilinden ‘Yahudi Olmayanların Ülkesi’nde halkın yaşam koşullarını ve bu duruma düşmelerine neden olan süreci öğreniyoruz:

“Bu durum akşam vakti güneşin batışını izlemene benzer. Ne zaman günün bitip gecenin başladığını anlayamazsın. Işık ne zaman solmuş eşya ne zaman kaybolmuştur...Alaca karanlık gökyüzünü ne zaman kirletmiş ufka kızzılık ne zaman hakim olmuştur, bilemezsin...O anı yakalaman işte gece, işte gündüz, demen mümkün olmaz...”

Sadece, her şeyin sürekli kötüye gittiğini hatırlıyorum. Dünle bugün arasında fark çok az olduğundan insan her gece gözlerini kapatır ve “Hayat böyle bir şey değil mi? Nasıl olsa hala yaşamak mümkün. Hala yiyecek yemek, barınak, az da olsa ilaç bulabiliyorsun. Hele bir yarın olsun bakalım.” diye mırıldanır. Sonra bir gün yaşamanın imkansız olduğu bir sabaha uyanır. Yiyecek yemeğin, barınağın olmadığı... Bütün bunlar ne zaman gerçekleşti diye sorarsın kendine fakat cevap bulamazsın.”²¹

“Durumunuz öyle kötüleşti ki sonunda köpek yemeğe başladınız. Sizi bin kere uyardım. Size Maltus'un²², Cemal Hemedan'ın nazariyelerinden Orwell ve Haggie Wells'in gelecek tahminlerinden bahsettim. Fakat her defasında esrar ve şarapla kafayı bulup sızdınız. Şimdi, düştüğümüz bu duruma üzülme henüz anlayabildiğiniz için size küfretmek arasında gidip geliyorum.”²³

Devletin görünürlüğünü tamamen yitirerek elektrik, su ve kanalizasyon gibi yaşamsal hizmetleri vermediği bu yerde, barakalarda yaşayıp çalarak ya da fuhuş yoluyla geçimini temin eden halk arasında, Ütopya'da temizlik işlerinde çalışanlar dışında herkes açlığın pençesinde. Artık kullanılmayan metro

17 - Tefvik, *Ütopya*, 13-14.

18 - Tefvik, *Ütopya*, 19.

19 - Tefvik, *Ütopya*, 16.

20 - Tefvik, *Ütopya*, 49.

21 - Tefvik, *Ütopya*, 64.

22 - Thomas Robert Malthus'un (1766-1834) çalışmasına göre uygun şartlarda herhangi bir popülasyon, besin maddelerinin artışıyla daha hızlı bir oranda artar ve böylece zamanla kişi başına düşen besin miktarı azalır.

23 - Tefvik, *Ütopya*, 84.

istasyonlarında, terkedilmiş vagonlarda ucuz uyuşturucu kullanan, avladıkları köpek için kavga eden, sokaklarda çeteleşerek yağma yapan gençler, bu durumu değiştirmek için çaba sarf etmek yerine teslim olmuşlardır.

“Beni korkutan onların bu duruma kesinlikle aldırılmaları.... Asla umursamıyorlar...Ne duruma geldiklerini düşünmeden sadece başka bir kadın, ikinci bir sigara ve diğer bir öğün arayışındalar...”²⁴

4.3. TABAKALAŞMANIN GETİRDİĞİ TOPLUMSAL SORUNLAR

Küreselleşmenin yapılandığı kentsel yaşam, sosyo-kültürel ayrışmayı beraberinde getirirken farklı tabakadan insanların kent içinde birbiriyle temasının ortadan kalkması içe kapanmaya neden olmuş, her topluluk yaşamsal şartlarına istinaden vicdanını yeniden inşa ederek ahlaki ve dini değerlere zarar vermiştir.

Ütopya halkı her şeye sahip olmanın amaçsızlığında içki, fuhuş gibi deneyimlerle yaşamı renklendirmek, aklın sınırlarını zorlayarak hayatı tazelemek peşinde koşarken, “Yahudi Olmayanların Ülkesi”nde fakirliğin pençesinde kıvranan halk, çaresizliğini uyuşturucu ve fuhşun koynunda uyutmayı seçmiştir. Fakirliğe rağmen sürekli çoğalan halkın kısır döngüsü öğrenilmiş çaresizliğin bir başka yüzüdür:

“-Öyleyse neden çoğalmaya devam ediyorsunuz?

-Çünkü üreme fakirin tek lüksü. Kaldı ki bütün bu insanlar, evlatlarından biri bir gün her şeyi değiştirir diye düşünüyor, bu beklentiyle çoğalıyorlar... Çocuk daha küçücükken tavuk gibi yiyeceğini aramaya başlar... Kimse o, öldü mü, yedi mi uyudu mu bilmez. On bir yaşına geldiğinde uyuşturucu kullanmayı öğrenir. Sonra da daha iyisini kullanabilmek için suç işlemeye başlar. Tabi çaldığı insanlar da kendisi gibi fakir olduğu için kimse bunu beceremez...Parlak bir gelecek gördüğün gibi...”²⁵

İki toplum, yaşamsal koşullarından hareketle dini yorumlarken Ütopya’da, gençliğin tersine orta yaş gurubunun bu değerlere bağlılığı, aldıkları terbiyeyle açıklanmış; fakir halkın ise ahiret inancıyla çektiği acıyı hafifletmeye çalıştığı yorumu yapılmıştır.²⁶

Cabir, avlanmak için gelen Ütopyalı iki genci koruyarak hala insan kaldığına inanmak ister. Özgürlüğe kavuşmalarına yardımcı olduğu sırada öldürülmesi ve her şeyi sineye çeken fakir gençliğin bu ihanet yüzünden ayaklanması “fakir ama gururlu” söyleminin tekrarıdır.

Romanın ana sorunsalını tabakalaşma olgusu oluşturmasına rağmen toplumsal hayatın gürültüsü içinde kaybolan sessiz çılgınlara, siyasi gündeme dair küçük göndermelere rastlamak mümkündür.

Yazar “Ütopya da anneler hala anne... Bundan kurtulmak mümkün değil.” ifadeleriyle başladığı paragrafta eşiyile arasındaki sorunlar nedeniyle alışveriş çılgınlığı yaşayan kadına gönderme yaparken, Amerikalı korumalarla yaptığı sohbetle emperyalist düşünceye farkındalık uyandırmıştır:

“-Bildiğime göre Irak'ta hezimete uğradınız. (...)

-Avrupalılar gibi konuşuyorsun... Savaşa zorbaları devirmek, petrolün kontrolünü ele geçirmek ve bu zengin ülkeyi çöplüğe çevirmek için girdik. Bütün bunları da harfiyen yaptık. Bu zafer değil de ne?”

Ütopyalı genç, ‘Kimse neden buna isyan etmiyor?’ sorusuyla şahit olduğu fakirliğe şaşkınlığını dile getirirken Cabir’in cevabı siyasi gündeme bir göndermedir:

“Zaman zaman bu yaşanır fakat kitlesel amaçla gerçekleşen yirminci yüzyıl devrimleri çoktan tarih oldu. Yukarıdakiler başkalarının hatalarından ders aldı. Hiç kimse artık, ne kendisine sığınacak ülke arayan bir İran Şahı ne de meydanda bedeni sallanan Çavuşesku ya da Mussolini göremez. Günümüzde güvenlik sistemleri çok gelişmiş. Birbirini denetleyen ve her biri hükümdarı korumakla görevli altı sistemi var. Bugünün devrimleri Hugo'ya daha yakın artık... Helikopter birkaç bomba atıp bir iki el ateş edince herkes dağılır.”²⁷

24 - Tefvik, Ütopya, 85.

25 - Tefvik, Ütopya, 117.

26 - Tefvik, Ütopya, 21.

27 - Tefvik, Ütopya, 118.

SONUÇ

Romanı sosyolojik okumaya tabi tutan, içeriğini üretildiği dönemin sosyal ve siyasi şartlarını anlamak için yorumlayan çalışmalar yanında onu sosyolojinin temel konularına örneklem oluşturacak şekilde değerlendiren araştırmalar iki bilim dalı arasındaki ilişkinin varlığını pekiştirmektedir.

Toplumun romana malzeme sunmadaki rolü, romanın sosyal ve siyasi gündeme içkin şekillenen yapısal özelliklerini belirlemede de etkili olmuştur. Buna en güzel örnek fikir beyan etmenin tehlike oluşturduğu totaliter rejimlerde romanın eleştiri sorumluluğunu üstlenmesidir. Romantizmden postmodernizme değişen fikir dünyasında, dönemin başat sorunsalını kurguladığı hikâyelerde konu edinen roman sanatı, ütopyik romanlardan sonra distopik romanlarda da eleştiri misyonunu yerine getirmiştir.

Modern Mısır romanı başlarda kadın, eğitim fakirlik, çiftçi sorunları ve ülkenin bağımsızlığı etrafında şekillenirken, sosyal ve siyasî gündeme içkin olarak form almaya devam etmiştir. Enver Sedât'ın açılım politikasıyla başlayan liberal ekonomi ve tabakalaşma sorunsalı romanın eleştiri alanına girerkenken 21. yüzyılda yaşanan teknolojik gelişmelerle gündem olan gözetim araçları kurgusunda önemli rol oynamıştır.

21. yüzyılda romanın yaratıcı gücü, üretildiği dönemden hareketle devamı halinde meydana gelecekler hakkında okuyucuyu uyaran distopik romanlarda vücut bulmuş; teknoloji başta olmak üzere hegemonya, kimlik kaybı, sınıfsal tabakalaşma, cinselliğin yok edilmesi bu romaların konusu arasında yer almıştır.

Orta tabakanın ortadan kalkmasıyla sokakları istila eden fakir halktan tamamen izole olmak için güvenli sitelere çekilen varsıllar için inşa edilen rezidanslarla onlara komşu gecekondulu mahalleleri ve her iki grubun alt kültür yapılanmaları, toplumsal dışlanmayı beraberinde getirirken bu sorunsal etrafında şekillenen distopik romanların gelecek kurgusuyla bugüne ayna tutan rolü oldukça belirgindir.

Ahmed Hâlid Tevfik 2008 yılında kaleme aldığı Ütopya romanında, o gün yaşananlardan yola çıkarak 2023 yılında görünürlüğünün artacağından endişelendiği tabakalaşma sorunsalını ele alır. Distopik bir roman olan eserine, fakir halktan tamamen arınarak yüksek duvarların ardına çekilen zenginlerin yurdu olan "Ütopya" adını vermiştir. Fakir halkın konumlandığı toprakları Ardu'l-Agyâr (Yahudi Olmayanların Ülkesi) olarak isimlendiren yazar; Ütopya halkının sahip olduğu değerleri yitirdiğine işaretlerle onlara Yahudilik vasfı izafe eder.

Romanda aynı mahallede yaşayan zengin ve fakirin zamanla farklı semtlerde kümelenmesiyle başlayıp güvenli duvarlar ardına çekilmesiyle son bulan ayrışması betimlenirken değişimin farkedilemeyecek kadar yavaş gerçekleşmesine dikkat çekilmiştir. Duyarsızlık ve sorumluluk almaktan kaçınmanın neden olduğu bu durum toplumsal yıkıma neden olmuş, her şeye rağmen insan kalmaya çalışanların ödediği bedel, ölüm olmuştur.

Kent içinde birbiriyle teması tamamen ortadan kalkan, farklı tabakaya mensup her topluluk yaşamsal şartlarına istinaden vicdanını yeniden inşa ederek ahlaki ve dini değerlere zarar vermiştir. Toplumsal hayatın yapı taşlarını oluşturan gelenek, norm ve değerler, din ve kültür her iki dünyada yeniden yapılandırılırken herşeye sahip olmanın yanı sıra açlığın benzer dürtüler olarak işlev gördüğü ve toplumun yozlaşmasında aynı şekilde rol oynadığı vurgulanmıştır.

Roman toplumsal yapıya dair içeriğiyle sosyolojinin konularından biri olan tabakalaşma ve değişim konusuna çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır

KAYNAKÇA

- Abouzahr, Miriam, *Egyptian Social Services*, Senior's Thesis, Eastern Michigan University, Michigan, 2006.
- Akkoyun, Tülay, *Ütopya/Distopya*, Ankara: Kurgu Kültür Merkezi Yayınları, 2016.
- Behçet, Muhammed, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Mısır Siyasi Tarihi Üzerinden Arap Baharı'nın İncelenmesi", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 1 (2019): 303-321.
- Bekaroğlu, Edip Asar & Kurt, Veysel, "Mısır'da Otoriter Rejimin Sürekliliği ve Ordu: 'Arap Baharı' ve Sonrası Sürecin Analizi", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2/2 (2015): 1-36.
- Cleveland, William L., *Modern Ortadoğu Tarihi*, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.
- Duman, Betül, *Kentsel Yenileşme ve Kentsel Dönüşüm*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2010.
- el-Hekâri, Ahmed İbrahim, *Nakdu'r-Rivaye fi'l-Edebi'l-Arabiyyi'l-Hadis fi Mısır*, Kahire: Ayn li'd-Dirasat ve'l-Buhusu'l-İnsanî ve'l-İctimaî, 1993.
- İnce, Murat, "Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19/1 (2017): 294-319.
- Öztürkler, Harun, "Mısır Ekonomisinin Genel Özellikleri", *Ortadoğu Analiz*, 4/38 (2012): 51-58.
- Tevfik, Ahmed Hâlid, *Ütopya*, Kahire: Daru'l-Mirît, 2008.
- Tıgılı, İbrahim, *Mısır'daki Sosyal Hareketler: Kifaye Hareketi ve Müslüman Kardeşler*, İstanbul: Dünya Bülteni Araştırmaları Masası, 2011.
- Ülger, Gürdal, "Ütopyadan Distopyaya", *Distopya: Hayal İle Gerçek Arasında*, Ed. Gürdal Ülger, (İstanbul: Aya Yayınları, 2018): 9-20.

EXTENDED ABSTRACT

The first time we came upon the word “utopia” was in Thomas More’s novel (1516), in which it stood for equality, justice and stability based ideal society. It is derived from Greek negative prefix “u-” and the word “topos” which means “place”. This word is mostly used to describe a place that does not exist. He criticizes his society brutally through the shock a visitor from another time has, due to facing a higher civilization.

Creativity, which became prominent by supporting all areas from technology to architecture in 21st century, embraced literature too, thus enabling dystopic novels to criticize social life too, similar to utopic ones. Criticizing people’s loneliness surrounded with technology in modern world and supervision mechanisms enabling regimes to evolve into totalitarian ones, dystopic novels are fictionalized on hegemony, identity loss, class stratification and eliminating sexuality. Yevgeni Zamiatin’s “*We*” (1920), Aldous Huxley’s “*Brave New World*” (1932), which attacks the phenomenon of consumerism in capitalism, and George Orwell’s book criticizing totalitarianism “*1984*” (1949) are the first examples of their kind.

Criticising totalitarianism in Modern Egyptian Literature, Besme Abdulazîz’s novel “The Queue” and Halid Tevfik’s “Utopia”, shaped around the problem of stratification, are precedents of dystopic novels. Afore mentioned novels point to the events that can take place in Egypt if the current situation does not change. Over time the occurrence of some incidents, which were previously thought to be exaggerated, has empowered the dystopic novel’s criticism. In this sense, the problems Egypt has gathered from its political and social history form the basis for Halid Tevfik’s projectory for future.

The Political and Financial Structure of Egypt Until 21st Century

The social image of Egypt in 21st century consisted of the army’s gaining power with Free Officers Movement in 1952 and thus gaining strength in financial areas and becoming partners with the government. Other than dictatorial regimes’ undemocratic behaviors of feeding on unearned income, there was a class that got rich by riding the crest of liberal economy during Anwar Sadat’s period while farmers’ and small retailers’ poverty was on the verge of hunger.

As the moody alliance between the government and the army prevented the society’s rebellion, the technology that made organizing against the regime possible could not stand up to the government’s power. The liberal financial attempt in Sadat’s period -“İnfitah”-, made Egypt dependent on IMF and the World Bank in Mubarak’s time and unpaid loan interest debts crippled Egypt’s economy substantially.

The novel mentioned before is fictionalised around unemployment, poverty, the lack in social security and basic services, the stratification arising from sordid businessmen and government elites’ exploiting their country and urban disintegration in Mubarak’s time.

Utopia

Ahmad Hâlid Tevfik’s novel “Utopia”, which he wrote in 2008, focuses on the problem of stratification that became evident in 2023 due to vanishing of the middle class, and the wealthy becoming more wealthy while the poor become more poor in Egyptian social life. Although it is a dystopic novel, the author named it “Utopia” after the wealthy land surrounded with high walls to isolate from the poor. In that novel the name of the land where poor people lived was called Ardu’l-Agyâr (the Land of Nonjews) to point to the fact that the Utopian people lost the values they had in their past and their identities which they gained against the others.

The Utopian youth goes on adventures to get rid of the weariness they have due to having everything they want and they have made an entertainment of infiltrating the poor, hunting one of them and

coming back with an organ they dissected. Starting his novel with the sentences of a youngster who went on such an adventure and described his country with his very own words, the author continues with Cabir, who saved a penetrator in the poor land from being lynched, narrating his own world. The incidents narrated through first person point of view (protagonist's view) in the chapter "The Hunter" and "The Hunt" take place in Egypt in the year of 2023. The novel which is narrated in Modern Standard Arabic consists of 192 pages.

The Phenomenon of Stratification in the Novel

The problems caused by stratification are described separately for both sides who are completely isolated from each other, and crime elements in both societies that are purified from religious and customary values have been expressed statistically at times. While urban life shaped by globalization brought along sociocultural disintegration, extinction of people's contact from different classes in the city caused withdrawal, and each society reconstructed conscience according to their living conditions thus damaging moral and religious values.

Social Problems Caused by Stratification

Owing to the emptiness of having everything, people in Utopia are trying to jazz up their life by experiences such as alcohol and prostitution, and refreshing themselves by forcing the limits of mind. In the meantime, people in the Land Of Nonjews are suffering from poverty and choose to forget their despair by drugs and prostitution.

Social life: the example of Utopia

The novel describes the results of stratification comprising of individuals' being trapped in their inner circles in separate areas and thus their increased isolation for both sides. Addressing their parents with their names, using drugs and having sexual intercourse openly, the teenagers keep numbing their bodies to tranquilize their conscience for fear of losing what they have and continue their vain lives in wealthy spheres which are the heart of commercial activities and places where the needy work.

Social life "The Land of Nonjews"

In this place where the government stopped giving vital services such as electricity, water and sewage and lost visibility completely, those stealing or feeding on prostitution while living in sheds and everybody else is on the merge of starvation except for those working in cleaning jobs in Utopia. The young people- who take cheap drugs in the abandoned wagons in unused subway stations, fight for a hunted dog and plunder in streets with their gangs- have surrendered instead of struggling to change this situation.